
KRITIKAI SZEMLE

KÖNYVEK

SORSOK LEGENDÁBA ZÁRVA

Boško Krstić: *Vízöntő*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2001 (Fordította Varga Piroska és Beszédes István)

A művészet mutatvánnyá válása (klasszikus irodalmi példája a londoni szín, a Krstić-regényben pedig a monstruózus sor előtt alacsonyodik vásári mutatvánnyá a költészet) az emberi szabadság hiányát jelöli. A szabadság hiánya és a művészi tett leértékelődése ugyanakkor az igazi (vagyis az értékekkel teli) élet végével azonos. Ezt a művészi sztereotípiálancot bontja fel összetevőire és teljesíti parabolisztikus-fantasztikus regényfolyammá Boško Krstić. Alkotásának legerőteljesebb hatásvonala azonban mégsem a titokzatosság és a rejtélyteremtés eljárása mentén húzódik, hanem épp ellenkezőjében fedezhető fel: az olvasónak arra a tudására épül, melynek segítségével a misztikus máz mögött határozottan felismeri az elmúlt évtized vaskos realitását. A regénybeli várost, amelynek megváltoztatták természetes elrendezettségét (betemették folyóját, és utcáinak rendjét természetellenesen alakították ki) mindannyian meg tudnánk nevezni. Az emberek életrendjét meghatározó hosszú sorok létrejötté ismert jelenség előttünk. Megtörténtként és megtörténhetőként könyveljük el a körülötte és vele összefüggésben zajló eseményeket is, pl. hogy tombol az intézményesített erőszak és a korrupció, az emberélet fabatkát sem ér, a szabadság és az értékállandóság ismeretlen fogalom, emberek tűnnek el nyomtalanul, a hatalom birtoklói megtiltják a valóság pontos ábrázolását stb. Végül az események megoldását, a fordulatot jelentő történéseket is ismerjük és átéltük. Talán nem is a regényre illenek a fantasztikus jelző, hanem arra a

valóságra, amely alapját képezi, s az elmúlt évtized során ténylegesen kibillent az érthetőség és ésszerűség értékhatárai közül.

Az emberélet és a művészet lényegére (valódiságára és értékállandóságára) kérdező Krstić-regény több szinten és szálon futtatja előttünk a legendába, egy másik szinten allegóriába torkolló eseményeket. A történetnek létezik egy földközeli, realisztikusabb vonulata: a városból eltűnnek a vízforrások (a tiszta kék), s a víz hiányából következik minden rossz, ami elviselhetetlenné teszi az emberéletet. Egy másik szinten az eszményi kék hiánya okozza az emberi szellem tragédiáját. Az elsvatagosodott város történetének hőse Jan Roman, a Fekete Macskához címzett vendéglő volt pincére, a titokzatos Andrijának és a városfejlesztési hivatal elbocsátott építészének barátja, aki egy különös kávéház (ahol majd ingyen mérik az egyébként méregdrága vizet) létrehozásával szeretné megváltoztatni maga körül a világot. A másik történet szereplője egy orosz, Innokentij Harlamov teremőr, aki az eszményi szép hiányának (megfoghatatlanságának és átélhetetlenségének) betege. Jan Roman tervét és ezzel életét a bornírt erőszak teszi tönkre. Innokentij Harlamov viszont nem tudja megfejteni a kék szín titkát. „Kék. A kék nem szín. Az nem pusztán szín. Ebből van legtöbb a világon: az ég és a tenger is kék. Azonban töltsd csak meg vízzel a tenyered, meglátod, nem is kék a színe. És a levegő sem kék, az is áttetsző, mint a víz. Kék szín nincs is. Az pusztán a képzeletünk szülötte. A végtelenség jele. A semmi jele . . .” (72. o.) Kettejük története a mesében, *a világ legtisztább kékjét őrző váza legendájában* találkozik. A város-lakók ugyanis tudni vélik, hogy a rettenetes aszályt a kék szín eltűnte okozta, mert a tó mellett álló legendás vázáról éjszakai tolvajok lelopták a különös kék mázat. Vele egyetemben nemcsak a víznek veszett nyoma, de az élet és a művészet is értelmét veszítette. Innokentij Harlamovot pedig egykoron, amikor katonaként járt a fürdőhelyen, megbabonázta és egy véletlen folytán megsebezte a vízistent ábrázoló váza. Miután pisztollyal szájon lőtte a vízi istent, soha többé nem tudott szabadulni az eszményi szép kutatásának vágyától.

A kiszáradt városban, ahol az élet és a művészet az értektelenség szintjére süllyedt, az emberek is arcukat veszítik, az (erőszakos és korrumpált városvezetés által gerjesztett) elszámoltékonyság folyamatát a sorbanálló tömeg jelenségét, az irányítható csöcselék elhatalmasodását eredményezi. Egy ilyen világban az eszmékért síkraszállók rendre elvesznek, elbuknak, különcként hatnak. Jan Romanéhoz hasonlóan alakul az építész és szerelme, Irena Vodnik sorsa, akik egy letagadott-eltüntetett világrend képviselői, és ezért a városrendészeti térképeken sorra bejelölik az egykori vízfolyások és -források helyét. Üldözik az idegent is, aki a sorbanálló elállatiasodott tömegnek a föld alatti vizekről mesél, később pedig Jan Romant avatja be az eltűnt folyó titkába. Titokzatos küldetést teljesít Jan legjobb barátja, Andrija is, az elveszett folyó

őre. A kaotikussá és ezért félelmetessé züllött világban azonban valamiféle rejtélyes erő révén ezek a személyek találkoznak, sorsuk végérvényesen összeforr, mint ahogy az egymástól többezer kilométerre élő és szenvedő Jan Roman és Innokentij Harlamov élete is keresztezi egymást a megfoghatatlanban. Valójában erre a ma már kissé elkoptatott metaforára (az emberi szabadságvágy megzabolázhatatlan, akár a tenger, a föld alatt is tovább szunnyad, és végül felszínre tör) épül a történet epilógusa, a mű megoldása. A város betemetett folyója utat tör magának a felszínre, lemossa a várost és (áttételesen) az emberek lelkét is belepő szemetet. A tiszta, a szép és az eszményi érték megjelenésével és térhódításával a világ is megváltozik. Az allegorikusra formált befejezést Krstić az ironia eszközével menti meg a közhelyszerűségtől. Az igazságért és a tiszta eszmékért áldozatot tevő Jan Romanoknak ugyanis ebben az új világban sincs helyük. A történet végén a koldussá lett Jan Roman mint bohóckabátot kapja vissza és veszi magára egykor könnyelműen elajándékozott szmokingját. Így bukdácsol ki lassan a történetből, a folyómeder mentén, ahol pedig képzelt szerelmével, Magdalénával, hősként szeretett volna vonulni. Csak a halott Andrija galambjai, élükön a vezérgalambbal tekint le rájuk háromezer méter magasból, ahonnan igazán nem tudja felmérni, az alatt levő világban történő változások jök-e vagy rosszak.

Boško Krstić *Vízöntő* című regénye az elmúlt évtized apokaliptikus eseményeit tárja fel az irodalmi parabola-teremtés eszköztárába merítkezve. Hiányregény, amely az emberileg és erkölcsi szempontból is teljes élet legfontosabb motívumának, a tartós értéknek, az örök érvényű igazságnak a nemlétéről szól. Műve nem az első olyan vajdasági regény, amelynek ez a földelnyelte folyóról szóló legenda képezi központi motívumát (pl. Lovas Ildikó: *Meztelenül a történetben*). Talán legszembevetőbb hiányosságai is ebből erednek. Irodalmi sztereotípiákból építkeznek, az ismertet dolgozza fel, s csak ritkán szembesíti olvasóját a látás újszerű változataival, mint ahogy a világról való beszédmódnak sem teremt meg egyedi eljárásait.

BENCE Erika

EGY ÖNÉLETRAJZ FEJEZETEI

Bodor Ádám: *A börtön szaga. Válaszok Balla Zsófia kérdéseire*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2001

Közeleg a karácsony, a szilveszter, a síszezon, s egy ifjú munkanélkülinek pénzre van szüksége. Az illető jobb híján festeni kezd: néhány nap megfeszített munkával legyárt pár tucat képet (egy vándorfestő megszokott repertoárját), melyeket aztán elad egy falusi piacon. Tíz évvel később az illető ismét arra a vidékre vetődik, és autóstoppra várakozva az egyik ház tornácán megpillant